

ISSN 2587- 2001

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:1 – Sayı:2- Kasım 2017

koynunda büyüdük

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
GENÇDES

TASAVVUF DÜŞÜNCESİNDE SEYR U SÜLÛK ÜZERİNE BİR İNCELEME

A RESEARCH ON SEYR U SULÛK IN THINKING OF SUFISM

Büşra COŞANAY*

ÖZET

Tasavvuf, kaynağını Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'den alan ve her dönem etkisini gösteren bir düşünce sistemidir. Tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturan Hakk'a ulaşma fikri, her mutasavvıfın başka yollarla fakat hemen hemen aynı hâllerle deneyimlemeye ve anlatmaya çalıştığı bir düşünce olmuştur. Bu düşünce tasavvufta farklı ekollerin ve sistemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle etkisi, büyük kitlelere ulaşmış ve hâlâ devam eden Yesevilik, Mevlevilik ve vahdet-i vücûd anlayışı gibi sistemlere bakıldığında bu yola giren kişinin izleyeceği yol üzerinde bir uzlaşının olduğu görülmüştür. Sûfinin çıktığı bu yol için manevi yolculuk mânâsına gelen seyr u sülûk kavramı kullanılmıştır. Bu çalışmada, seyr u sülûkun mertebeleri ve bu mertebelerde yaşanan hâllere dikkat çekilerek sûfinin bu yolda yapması gerekenler ve tutumlarının neler olması gerektiği, seyr u sülûkta ne gibi durumlarla karşılaşacağı sorularına cevap aranmaya çalışılmıştır. Ardından konu, tasavvuf düşüncesinin felsefi temeli kabul edilen Platoncu düşünceden bir alegoriyle karşılaştırılarak tartışılmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Seyr u Sülûk, Seyrin Mertebeleri, Mürşid-i Kâmil.

ABSTRACT

The source of Sufism is the Qur'an and Hz. the Prophet (s.a.v.) is a system of thought and a system of thought that is influential in every period. The goal

* Arş. Gör., Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, busracosanay@artvin.edu.tr

of reaching God, the basis of Sufism, is a situation in which every Sufi is experiencing and trying to describe it in almost the same way. This has led to the emergence of different ecoles and systems in the thought of Sufism. Especially when looked the influence has reached massive masses and the still ongoing systems are examined, a compromise can be reached on the path of the person entering this path. Seyr-u sülûk has been used instead of the concept of voyage which comes to the meaning of spiritual journey. We have tried to search the answers of the questions such as how are the living conditions in these ranks, what should be done and what attitudes of Sufi should be done in this way and what kind of situations are encountered. Finally we tried to discuss and understand the subject by comparing it with a philosophical allegory.

Key Words: Sufism, Seyr u Sülûk, Navigational Stage, Mursid-i Kamil.

1. Tasavvufta Seyrin Mertebeleri ve Sâlikin Hâlleri

Tasavvuf kelimesi sözlüklerde, “Zât-ı ilâhiye kavuşma ve O’nda fena bulmayı amaçlayan dînî bir yol, sûfilik” (Sarı 1982: 886; Mutçalı 2012: 538) olarak tanımlanır. Ayrıca “Arapça, yün elbise giymek anlamında bir kelimedir. Kul ile Allah arasında ihsan olayının gerçekleşmesi veya kulun ihsan vasfını kazanmasının yollarını gösteren bir ilim, bâtınî fıkıh mânâlarına gelmektedir” (Cebeci-oglu 2004: 261). Ayrıca “Nefeslerini Allah’ı anmakla geçiren, kalp temizliğini her şeyin üstünde tutan, bunun için kalplerini gafletten koruyan, dünyadan el etek çekip zahiri âleme aldırış etmeden iç kuvvetlerini, rûhi kabiliyetlerini geliştirmeye çalışan zâhid ve âbidler zümresinin yoluna tasavvuf adı verilmiş ve bu ad Hicri ikinci yüzyıldan önce şöhret bulmuştur” (Ateş Tarihsiz: 5). “Mutasavvıflarca, içinde bulunulan hâl ve makam gereği olarak, çeşitli biçimlerde tarif edilen tasavvuf, ilâhi kaynaklı bir hikmetin bu düşünce sistemine katılmış olanlar tarafından yeni gelenlere onu aktarma geleneğidir” (Altıntaş 1986: 1). “Mutasavvıfların ilmi, netice itibariyle nefse ait geçitleri atlatmaktan, onun kötü ahlâkıyla fena vasıflarından kendilerini uzaklaştırmaktan ibarettir. Bu sûretle insan, kalbini Allah’tan gayri şeylerden boşaltır, onu Tanrı’nın zikriyle bezer” (Gazâlî 1989: 55). Her sûfi, içinde bulunduğu hâle göre tasavvufu tarif etmiştir. Örneğin Vahdet-i vücudçu açıdan tasavvuf şöyle tarif edilir: “Tasavvuf, Allah’ı zâtı, isimleri ve sıfatlarıyla, isim ve sıfatlarının görünümüleriyle bilmek, ilmin gerçeklerini, gerçeklerin tek, hakîkate nasıl döneceğini bilmektir” (Ateş Tarihsiz: 11). Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 910) ise şöyle demiştir: “Tasavvuf; çok ibadet

etmek, çok oruç tutmakla değil, ihlâsla, nefis cömertliğiyle öğrenilir” (Schimmel 2001: 33).

Halvetî şeyhi, Ömer Ruşenî Dede (ö. 892/1486-87)’nin manzumesi çeşitli tasavvuf tanımlarını içermesi açısından önem arzeder:

“Tasavvuf, kalbi Hakk’a bağlamaktır

Yüreğin aşk odiyle dağlamaktır.

Tasavvuf, hüsn ü hulk ile edebdir.

Velî, hüsn ü edeb itâ-yı Hak’dır.

Tasavvuf, bilmedir atvar-ı kalbi

Eridüb koymıya kalbinde kal(ı)bı.

Tasavvuf, yâr olub bâr olmamaktır.

Gül-i gülzâr olub har olmamaktır” (Cebecioğlu 2004: 261).

Tasavvuf bir bilgi değil bir düşünce tarzıdır, bir usuldür, metottur ve ancak o metodoloji izlenmek suretiyle bir tür bilgiye ulaşılır. Arızı, geçici, değişken olandan ziyade özde yatan, kalıcı esasların araştırılmasına yönelik tasavvuf birçok kimseye bir açıklama modeli sunmuş metafizik ekollerden birisidir (Kılıç 2014: 13).

“Tasavvuf, şiddetli arzu olmadan vücut bulmayan bir bilim gibidir. İnsandaki rûhi faaliyeti hakikat sevgisi ve hakikati bilmeye yönelik iki alanda sınırlarsak, tasavvuf, bu iki alanın bütün yönleri ile birleştiği tek bir alandır, denebilir. Çünkü tasavvuf, ruhun Allah’a kavuşma iştiyakını temsil eder ve bu kavuşmada sevmek ve bilmek aynı tecrübede birleşir” (Afifi 1996: 24-25).

O hâlde, Allah’ı şiddetli bir arzu ile bilmek istemek ve onu aynı tutkuyla sevmek O’na kavuşmanın bir metodudur ve bu metot da tasavvuftur.

Görüldüğü üzere, tasavvufla ilgili birçok tanım ve tarif yapılmıştır. “Tasavvufun Kitap ve Sünnetle irtibatını, kulun Allah’la ve mâsiva ile ilişkilerini, nefis terbiyesi, güzel ahlâk gibi işlevlerini, sûfinin niteliklerini ve görevlerini belirten bu tariflerin 1000’e kadar çıktığı söylenmektedir. Tanımların çeşitliliği önemli ölçüde tanımı yapan sûfinin o ânki mânevi hâli ve mertebesiyle ilgilidir. Bu sebeple tariflerin sayısının sûfîlerin sayısı kadar çok olduğu belirtilir” (Öngören 2011: 119).

Mutasavvıflara göre, sûfinin amacı Hakk'a vâsıl olmak ise, belli terbiye ve merhalelerden geçmesi gerekir. Sûfinin bir yola girmesi ve bu yolun gerektirdiklerini yapması onun ilimde ilerlemesine netice sağlar. Tasavvuf yolunda ilerlemeyi sağlayan her türlü ilke ve eylem safâ (arınma) ya da tahalluku (ahlâklanma), varılan her türlü nokta ise müşâhede (hakîkate şâhid olma) ya da tahakkuku ifade etmektedir. Tasavvuf ve tarikatlardaki eğitim ve terbiye işine seyr u sülûk denilir.

Seyr u sülûk “Arapça, gitmek, girmek, seyahat etmek, yol almak ve ilerleme demektir. Bir şeyhin nezaretinde, Allah'a vuslat için çıkılan manevî yolculuk” (Cebecioğlu 2004: 237; Mutçalı 2012: 463) olarak tanımlanır. Sülûk kelimesi, ilk dönem tasavvuf klasiklerinde insanı Hakk'a ulaştıran bütün fiilleri kapsayan geniş bir kullanıma sahip iken, VI/ XII. yüzyıldan itibaren daha çok Hakk'a ulaşma yolunda bir mürşid-i kâmilin idaresinde belli tasavvufî âdab ve erkânın uygulanması anlamını kazanmış ve aynı anlama gelen *seyr* kelimesiyle birlikte *seyr u sülûk* tabiri kullanılmıştır (Uludağ 2010: 128).

Seyr u sülûk, yola girmek ve sonunda Hakk'a vuslattır. Hakk'a vuslat, Allah'ı görüyormuşçasına kulluk şuuruna ermek ve daima Hakk ile bir olabilmektir. İnsanların maneviyatta yükselişlerine gerçek anlamda bir sınır çizmek mümkün değildir. Çünkü onların hangi mertebelere gelebileceği bizler tarafından bilinemez. Fakat mutasavvıflara göre, insanın mertebeleri atlayabilmesi için izlemesi gereken bir seyrin olması gerekir. Sâlik, sülûku boyunca dünyevi ilgi ve ilişkilerden kesilerek nefsini arındırır, kötü huylardan kurtularak ahlâkını güzelleştirir ve Allah'a ulaşma yeteneği kazanır.

Kur'ân-ı Kerîm'de, “(Melekler şöyle derler:) Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır. Şüphesiz biz, orada sıra sıra dururuz ve şüphesiz Allah'ı tesbih ederiz” (*Kur'ân-ı Kerîm* 37/164-166).

“İnsan ve cinler dışındaki her varlık böyledir. İnsan ve cin ise kendi makamlarında yaratılmış olsa bile, bu iki sınıfın Allah'ın ilminde belirli ve takdir edilmiş fakat kendilerinden gizlenmiş makamları vardır. İnsan ve cinlerden her birey, nefesi bittiğinde o makama ulaşır. Herkesin son nefesi, üzerinde öldüğü bilinen son makamdır. Bu nedenle onlar, sülûk etmeye davet edilmiştir. Böylece insanlar ve cinler, şeriatin davetine uyarak yukarıya doğru, ancak gerçekleştiğinde öğrenebildikleri yönden iradi emre uyarak ise aşağıya doğru sülûk ederler” (Candan 1996: 1-2).

Ayrıca Niyaz-i Mısrî; mahlûkatın nefesleri sayısınca Hakk’a yol vardır, diyerek Hakk’a ulaşmanın her nefis, her zat için ayrı bir yolu olduğunu vurgulamıştır (Mısrî 1971: 117). O hâlde Hakk’a ulaşmanın her zat için ayrı bir yolu olduğu söylenebilir.

“*Seyr u sülûkun iki yönü, iki farklı yol olarak tanımlanmıştır: birincisi ‘Nefsini bilen Rabbini bilir’, ikincisi ise ‘Rabbini bilen nefsinin bilir’ şeklindedir. Birinci yolda, kendini bilen Rabbini öğrenmiş olur, ikinci yolda ise önce Rabbini öğrenip oradan kendini bilir hâle gelir. Birinci yola halktan Hakk’a çıkış, ikinci yola ise Hakk’tan halka iniş denmiştir. İlâhî tecelliler ve sâlikin bu tecellilere mazhariyeti açısından seyr iki şekilde mütalaa edilegelmiştir: seyr-i nüzûlî ve seyr-i urûcî*” (Candan 1996: 2).

“Seyr-i nuzûlî, mukayyed vücûd (varlık)’un ortaya çıkması için mutlak vücûd (varlık)’un seyridir. Bu ehadiyetin imkân mertebesine, mutlakın mukayyede, küllün (bütünün) cüz’e (parçaya) inişidir. Seyr-i urûcî ise, mukayyedin mutlakta yok olmak üzere yaptığı seyirdir. Cüz’ün, külle seyri. Buna seyr-i şuurî de denir. Bu seyr, insan mertebesinden Mutlak’a kadardır” (Cebecioğlu 2004: 237).

Hakk’a vuslat yolundaki mânevi seyrin, yani ruhânî yolculuğun mertebeleri, bazı sûfilere göre üç, bazısına göre dört ve diğerlerine göre yedi tanedir. Bu sayıların değişkenlik göstermesi önem arz etmemektedir çünkü incelendiğinde görülür ki, bir ve aynı şeyin farklı sayılarla anlatımıdır. Sefer sayısını üç olarak kabul edenlere göre,

“*İlk sefer (seyr-i ilallah), O’na doğru seyr, ruhumuzun mânâlar âleminden çıktuktan sonra birtakım mertebe ve makamlardan ine ine his ve şahadet âleminde insanda zâhir olması yani görünüşe çıkmasıdır. İkinci sefer (seyr-i fillah), Allah’ta seyr, birinci sefer ve iniş esnasında ruhumuza bulaşan leke ve ayıpları gidermek ve güzel ahlâk kazanmak sûretiyle bazen tecellilere mazhar olarak başlangıca dönmektir. Üçüncü sefer (seyr-i anillah), O’nunla olmak, başlangıca döndükten yani vahdet-i vücûd sırrına ulaştıktan sonra Hak’la Hakk’a yahut zattan zâta sefer etmektir ki bunun ucu bucağı yoktur. Bu seyr artık yeryüzünde Allah’ın gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olmaktır. Bu mertebedeki insanlara ricalullah yani Allah adamı gibi isimler verilmektedir*” (Kılıç 2015: 29).

Seferi yedi tane kabul eden görüşe göre, gök yedi tabaka olup her birinde bir yıldız olduğu gibi aynı şekilde gönlün de yedi tabakası vardır ve her birinin

de bir tavrı vardır. Bu makamların her birine karşılık gelen nefis mertebeleri vardır ve kişi sülûkta bu mertebeleri yaşayarak yükselir.

Biz seyr u sülûku dört tane kabul eden görüşü ele alarak incelemeye devam edeceğiz. Bu tercihin özel bir sebebi yoktur daha önce de söylediğimiz gibi bu sayılar yalnızca anlatımda çeşitlilik gösterir. Seferin dört mertebe kabul edilmesi tasavvufta *dört kapı kırk makam* düşüncesini çağrıştırmaktadır. Bu inanca göre, hakikat makamının dört tane kapısı vardır.

İlki şeriat kapısıdır; şeriat kapısı hakikat yolculuğunun ilk ve en düşük basamağıdır. Dinin şekil ve uygulama ile ilgili kurallarını belirler. Yani dinin hukûki boyutudur. Şeriat seviyesindeki ana fikir *Seninki senin, benimki benim*dir. Bu mertebe de henüz nefis terkedilmediği için sûfi hâlâ benlik iddiasındadır bu nedenle senin ki senin benim ki benim düşüncesi hâkimdir. Bu aşama, mutasavvıflar tarafından *seyr-i ilallah* (Allah'a doğru seyr) olarak adlandırılır. Bu mertebenin özü, nefisten çıkıp gerçek varlığa (Allah'a) doğru yürümektir. "Îzâfi nefsten gerçek nefse gitmektir, yani insani nefis mertebesinden hakiki vücûd tarafına olan manevi seyirdir" (Sunar 2003: 96). Bu yolculuk çoklukta birlik (vahdet) kavrandığı zaman sona erer. Bu yolculuğun sonunda sâlik Allah'ta yok olur, *fenâ fillah* derecesine yükselir.

Bu aşamada sâlik, tevhid kelimesini telkin eder. Tevhid kelimesine, lâ ma-bûde illallah- Allah'tan başka ibadet edilecek varlık yoktur anlamını verir. Bu müddet içinde sâlikin nefsi henüz mertebe atlamadığı için (nefs-i emmare iken) kendisini yüksek bir pâyede sanır.

Makam-ı evvel seyr-i ilallah'ı izâhen iki beyte yer verilebilir;

“Ol ki evveldür makâm-ı nefs-dürür

Bunda olan mücrim-i bî-kes-dürür

Bu makâmun nefsi hûd emmâredür

Rûha dâyim işi zahm-i yâredür” (Halvetî 1992: 252-253).

Eğer ki sâlikin ahlâkı güzelleşir ve sağlamlık kazanırsa şeyhi kendisini yolculuğun ikinci merhalesine geçirir.

İkincisi *tarikât* kapısıdır; tarikatlar tasavvufun somut organize olmuş hâlidir. Tasavvuf düşüncesi alıştırmaya ve tekrarlamaya (tarikât terbiyesi ve zikirler) ile olgunlaştırılır. Sûfiye göre şeriat kabuktur. Amaç, öz kabul edilen tasavvuf

yoluna (tarikât) ulaşmaktır. Buradaki seviye *seyr-i fillah* (Allah'ta yolculuk, Allah'ta kaybolma)'tır. Tarikat seviyesindeki ana fikir *seninki senin, benimki de senindir*. "Allah'ın sıfatlarıyla muttasıf, isimleriyle mütehakkık, ahlakullah ile ahlaklanmak, ufuk-ı âlâyâ ulaşmak, bütün bedenî özelliklerinden kurtulmak, seyr-i fillah'ı tanımlar. Bu seferin nihayetinde, sâlike vücûh-ı âlemden perdele-
rin kalkıp, ilm-i ledünnînin keşfolunduğu kaydedilir" (Cebecioğlu 2004: 237). "Sûfinin benliği, önce insani niteliklerden arınır sonra Hakk'ın müşahedesi ile Hakk'ın niteliklerinden sıyrılır. Sonunda Hakk'ın varlığında yok olmak sûretiyle O'nun şûhudundan fâni olur" (Filiz 2014: 214). "Yok olmak (fenâ), mâsi-vâyı unutmak demektir. Allahu Teâlâ'dan başka her şeye (mâsiva) denir. Bütün ilimler göğüsten silinmedikçe, tam bir câhillik hâsıl olmadıkça, fenâ elde edilemez. Bu câhillik ve şaşkınlık, aralıksız olur; hiç yok olmaz. Bir zaman hâsıl olup başka zaman yok olması düşünülemez" (Serhendî 2008: 13). "Böyle bir durumda sûfi, tefekkür objesi tarafından öylesine tümden yutulur ki, artık o, ne kendisinin, ne de bulunduğu hâlin farkındadır" (Fahri 2008: 120).

Manevi yolcu bu makamda sıfatlardan tamamen soyunduğu için her şey yalnızca zevk ile bilinir. Sâlikin bu makamda zikri, *lâ maksûde illallah- Allah'tan başka kastedilen bir şey yoktur*. Sâlikin nefsi mertebesi (nefs-i levvame) yükselmiştir. Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469), bu mertebeyi şöyle betimler:

"Nefs-i levvame kavmi sıratı yıldırım gibi geçtiler, Allah dostlarından olup kendilerini günah varlığından arındırdılar ve bu sebeple ahiret saadetlerine eriştiler. Lâkin dünyada iken keşif ve keramet bunlara hâsıl olmadı ve ilhamların zevkini asla bilmediler. Nasıl bilsinler ilham zevkini ki, levvame keşif ve keramet mahalli değildir. Ama öyle mü'minler vardır ki âvâmın hasları oldular Allahu â'lem" (Rûmî 1977: 27).

Üçüncüsü *mârifet* kapısıdır; *mârifet* Allah'ı tanımaktır. *Mârifet*, bânının hazinesidir. Bu hazine aşk ve fakr (her şeyden vazgeçme) ile ele geçer. Bu mer-
tebe *seyr-i maallah* (Allah ile yolculuk) olarak kabul edilir. *Mârifet* seviyesinde-
ki ana fikir *ne benimki var ne seninkidir*. "Bu mertebede ikilik kalkar ve mânevi yolcu ahadiyete yükselir. Bu mertebenin sonunda gerek dışa ait gerek içe ait bütün zıtlıklar yok olur" (Sunar 2003: 96). Sadece O görülür, O bilinir, O duyulur her yanı O'nun *mârifet* nurları sarar. Bu bize Rahmân Sûresi 26-27. âyetleri hatırlatmaktadır; "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak ancak azamet ve ikram sahibi Rabbi'nin zâtı bâki kalacak" (*Kur'ân-ı Kerîm* 55/26-27).

“Mârifet muhabbetten daha değerli bir mertebedir. Çünkü seven, sevgilisini görüp de kendi varlığını unutarak, O’nda yok olduğu zaman, mânevi bir lezzet ve haz duyar. Ama ârifin kendi varlığı aradan kalktığı için, şahsi varlığı ile ilgili hiçbir duygusu ve endişesi yoktur. Her zerresinde her şeyde Hakk’tan başka bir şey görmez. Düşünmez, hissetmez. Bu yüzden ‘zâhîde seyyar, ârife tayyar’ denilmiştir. Mârifet hakîkatten daha yüce bir mevkidir. Çünkü mârifet hakîkatin sonunda elde edilen nihâyetsiz bir mertebedir” (Dağıstanî 1992: 77).

Bu makamda sâlikin gönlünde dünya ve dünyaya ait hiçbir şey kalmaz. Mânevi yolcunun kalbi gittikçe hassaslaşır, ilâhî aşk günden güne artar, Allah her şeyden tecelliye başlar ve sâlik bütün varını yoğunu hatta canını bile Allah yolunda harcamaktan çekinmez. Fakat sâlikin nazarında eşya denen perde henüz kalkmamıştır. Sâlik, bu makamda *lâ mahbûbe illallah- Allah’tan başka sevgili yoktur* zikrini eder. “Nefsi mertebesi bir kat daha yükselmiş (Nefs-i Mülhime)’tir. Şeriatın bazı sırlarını elde etmiş, cömertlik, doğruluk, yumuşak gönüllülük, güler yüzlülük, tatlı dillilik gibi güzel sıfatları kazanmıştır. Dâima tevekkül, tefviz teslim, sabır ve rıza halleri içindedir. Kalbi her an huzur ve sükûn içinde şükür ve sena eder” (Altıntaş 1986: 47). Bu makamdayken sâlik devam ettiği zikirden tamamen lezzet almaya ve kalbinde aşk ateşi yanmaya başlar, yalnız Allah muhabbetine rağbet eder. Bu makamı da yine Eşrefoğlu Rûmî’den dinleyecek olursak:

“Nefs-i mülhime kavmi, her ne kadar günah işleseler de işlemeseler de o günahlara tövbe ederek rücu ettikten sonra görürler ki nefs-i levvame levvamelikte durdukça, emmareye dönmesinden korkulur. Şu hâlde, ne yapıp yapmalı bu korkudan kurtulmalıdır. İşte bunun için de kendilerini nefs-i mülhimeye uydururlar ve bir yandan da riyazet ve mücâhede ile meşgul olarak, mürşit eşliğine düşerler. Korku uyarısını başlarına vururlar, şeriat ve tarikat yükünü arkalarına yüklenirler; kalplerini ve kalıplarını arındırırlar ve böylece mülhime makamına erişirler. Yani, ilhamat-ı Rabbani ile müşerref ve münevver olurlar, her şeyin hakîkatini ilham-ı Rabbani ile bilirler, ibadet ve ta’at lezzetini canları damağına tattırırlar, hayrı ve şerri seçerler” (Rûmî 1977: 27-28).

Sâlik bu mertebede, her işin failinin Allah olduğuna kesin inanç ve “De ki her şey Allah’tandır” (*Kur’ân-ı Kerîm* 4/78) âyetinin yüksek mânâsına erişmiş olur. Sûfi, tıpkı Taşlıcalı Yahya’nın dile getirdiği üzere her dâim O’ndan bahsetmek ister;

Keşke sevdiğimi sevse kamu halk u cihan;
Sözümüz cümle hemân kıssa-i cânân olsa...

Dördüncü ve sonuncusu ise, *hakikat* kapısıdır; sâlikin geri dönüş yolculuğudur. Kişinin hakikatlere vasıtasız ulaştığı, kalp gözüyle bilgi aldığı kabul edilir. Bu makam mürşitlik makamıdır ve sâlikin ulaştığı hakikat bilgisini geri dönüp isteyen (mürid)'lere aktardığı makamdır. Bu seviye *seyr-i anillah* (Allah'tan yolculuk), fark ba'del cem (birleştikten sonra ayrılma) gibi ifadelerle anlatılır. Hakikat seviyesindeki ana fikir, *ne sen varsın, ne ben, her şey O'dur* anlayışı, yani vahdet-i vücuttur. “Bu seyir vahdet (birlik)'ten, kesret (çokluk)'e doğrudur. Bundan gaye, Hakk'tan halka terbiye ve irşâd için dönüştür. Bu yüzden, *seyr-i anillah'a beka ba'del-fenâ, sahv ba'de's-sekr* veya *fark ba'del-cem* de denir. Bu durumdaki kişi, vahdette kesreti, kesrette vahdeti görür” (Cebeci-oğlu 2004: 237).

Sâlik bundan böyle tevhid kelimesine *lâ mevcûde illallah – Allah'tan başka hiçbir varlık yoktur* manâsını verir. “Nefsi artık dünya ve dünyadaki şeylerden arınmıştır (Nefs-i Mutmainne). Bu nefis kesrette vahdeti (çoklukta birliği) ve vahdette kesreti (birlikte çokluğu) idrak eder. En güzel sıfatlar onundur. En yüksek ve en üstün makamda bulunur. Bütün hareketleri iyilik ve ibadettir. Koşmalarında ilim ve hikmet, lezzet ve tatlılık, huzur ve sevinç vardır. Velilerin makamına ulaşmış olduğu için her an her şeyiyle ibadet hâlinindedir” (Altıntaş 1986: 48). Bu makamda ilâhi aşk günden güne artar. Böyle bir yolcu, yolcuların en kâmilî tam bir terbiye üstadıdır. Kendisine gelenlerin gönlünde iman ve muhabbet duygularını coşturur, sevdiğini sevdirebilir. Bu makamda olan öyle bir zevk ve duyuş hâlinindedir ki tatmayan bilmez, bilenler de tam ifade edemez.

İbnü'l-Arabî (ö. 1240) şöyle der:

“Bundan sonra arif bildi ki, bütün afak ve enfüste tecelli eden bir zat ve bir hakikattir. Başkası yoktur! Cümle varlık bir varlık, bir can, bir tendir! Hakikat birdir, parçalanmış ve bölünmüş değildir. Görünen her şey, zuhur yeri ve aletidir. Her zuhur yerinde tümüyle zahir olur. Bir zerrede dâhi tüm esma ve sıfatıyla mevcuttur. Herkese itikadına ve zannına göre, her mertebede, her mahal ve makamda ayn bir yüz gösterir! Zâhirde de, Batında da tasavvur olunan, her akılda mâkul, her gönülde mânâ, her kulakta işiten, her gözde gören O'dur! Bir yüzden tecelli eder, bir yüzden bakar. Âşık ve mâşuk, talip ve matlûb, itikad eden ve edilenin hep tek şey olduğunu anlayıp, vahdete erince, artık arif tek bir itikad ile kendini kayıtlamaz” (Arabî 2017: 9).

Ünlü İslâm düşünürü Gazâlî (ö. 1111) ise, hakikat makamına eren âriflerin hâllerini şöyle betimler;

“Bu noktada ârifler mecaz çukurundan hakîkatin zirvesine yükselmiş, mi-raçlarını tamamlamış ve apaçık müşahede ile varlıkta (vücûd) Allah Teâlâ’dan başkasının olmadığını; ayrıca O’nun veçhinden başka her şeyin helâk olucu olduğunu görmüşlerdir” (Gazâlî 2017: 42).

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 604/1273), *Mesnevî*’nin beşinci cildinde şeriat, tarikat ve hakikat mertebelerinin durumunu şöyle îzah etmiştir;

“Ey hakikat tâlibi, bil ve âgâh ol ki şeriat, yol gösteren bir mum gibidir. Fakat mumu ele almakla yola çıkılmış ve bir iş yapılmış olmaz. Ama yola ko-yulunca o yolda seyr u sülûkun tarikattır. Sonra maksada ulaşınca o da hakî-kattir... Şeriat, bir üstattan veya bir kitaptan kimya öğrenmek mesabesinde-dir. Tarikat, kimyevî ilaçları îmalle bakırı altın yapmaktadır. Hakîkatse bakırın hâlis altın olmasıdır... Öyleyse şeriat ilimden, tarikat amelden ve hakikat Hakk’a ulaşmaktan ibarettir. Onun için her kim Rabbine kavuşmayı arzu ederse salih bir amel işlesin ve Rabbine ettiği ibadete hiç kimseyi ortak etmesin” (Mevlânâ 2010: 526).

Hoca Ahmet Yesevî (ö. 562/1166) ise, *Divan-ı Hikmet*’te sûfinin yapması gereken hususu bir şiirle anlatır;

*“Tarikata şeriatsız girenlerin
Şeytan gelip imanını alır imiş.
İşbu yolu pirsiz dava kılanların
Şaşkın olup ara yolda kalır imiş.
Tarikata siyasetli mürşit gerek,
O mürşide itikatli mürid gerek,
Hizmet kılıp pir rızasını bulmak gerek*

Böyle âşık Hakk’tan nasip alır imiş” (Yesevî 2003: 116-117; Yakıt 2013: 204)

Kuşeyrî Risalesi’nde ise şeriat ve hakikat arasındaki ilişki şöyle açıklanır:

“Şeriat, kulluğu gerekli kılan bir iştir. Hakikat ise, Tanrı’nın besleyici-liğini ve her şeye mâlik (Rubûbiyet) olduğunu görmektir. Buna göre, bir şeri-at hakikatle kuvvetlendirilmiş değilse, makbul değildir. Şeriatla bağlı olmayan bir hakikat de elde edilmiş sayılmaz. Şeriat (Tanrı tarafından) halka külfet için

geldi hakikat ise, Hakk'ın tasarrufundan bir haber vermedir. Şeriat O'na ibadet etmen, hakikat ise, O'nu görmendir. Şeriat O'nun emrettiği ile kalkıp oturmak hakikat ise, takdir ettiğini, gizlediğini ve açıkladığını görmektir” (Kuşeyrî 1978: 162-163).

Seyr u sülûkun tarifi, *Kur'ân-ı Kerîm*'de *tezkiye* ve *mücâhede* kavramları ile yapılmıştır. Tezkiye, Allah'ın gönderdiği vahiylerle uyarak manevi kirlere arınmak anlamında kullanılır. Örneğin; Cum'a Sûresi 2. ayette *onları temizleyen, onları arındıran yani tezkiye eden* anlamında kullanılmıştır. Ayrıca Şems Sûresi 9. ayette de *nefsini temizleyen, tezkiye eden* olarak kullanılmıştır. Mücâhede ise, Arapça cihat etmek kökünden gelen bir kelimedir, *Kur'ân*'da hem düşmanla hem de nefisle cihat etmek anlamında kullanılmıştır. Ankebût Sûresi 69. ayette *nefsiyle cihat edenlerin kurtuluşa ereceği* vurgulanmıştır. Mücâhede, cihattan daha genel bir ifadedir ve bildikleriyle amel etmeyi gerektiren bir duruma da işaret eder.

“Bil ki, mücâhedenin aslı ve esası (nefsi) alıştığı şeylerden kesmek ve her vakit için isteğinin aksine teşvik etmektir. Nefsin, (kendini iyilikten alıkoyan) iki sıfatı vardır. Birincisi, şehvete ısrar etmek, İkincisi itaat ve ibadetlerden kaçınmak. Nefis heva ve heves atına binip serkeşlik ve azgınlık ettiği vakit, onu takva yuları ile durdurmak, emredilenleri yerine getirmemek için ayak dirediği, serkeşlik ettiği vakit de, onu isteği hilâfına sevk etmek icabeder” (Kuşeyrî 1978: 181).

O hâlde, *Kur'ân*'ın bize emrettiği üzere nefsi bütün kötü arzularından arındırmak ve vahyolunduğu üzere dosdoğru yaşamak sûfi için tek gaye olmalıdır.

Seyr u sülûkun gayesi Hakk'a vusûle ermek ve sadece O'na yönelmektir. Bu yolculuğun tam anlamıyla gerçekleşmesi için bir mürşide, bir rehber ihtiyacı duyulacağı muhakkaktır. Seyr u sülûk anında zihni bazı şüphelerden uzak tutmak için, Allah Teâlâ hakkında sağlam bir inanç ve köklü bilgiye ihtiyaç vardır. Kişi vâcibü'l vücûd hakkındaki bilgileri her an hatırlayarak bu yolculuğunu devam ettirmelidir.

Seyr u sülûk süresince bir mürşide bağlanmanın gerekliliği üzerine Endülüslü mutasavvıflar ve döneminin bilginleri birtakım fikirler öne sürmüştür:

“İlk olarak meseleye şeyh tarafından bakılınca durum şöyledir; zeki, akıllı mürid için kitaplardan öğrenme şeyhin yerini tutar. O kimse tasavvuf ilmini,

şeyh yerine kitaplardan öğrenebilir ve tarikatın gereklerini yapar. Dindar, akıllı bir kimsenin sohbeti, terbiye şeyhinin yerini tutar. Kişi eğer ki kendi iradesiyle nefsinin terbiye eder ve kitaplardan öğrendikleriyle birlikte tarikatın yoluna uyarsa kendi başına da mertebe edinebilir. İkinci olarak mürid bakımından düşünülürse; fazla zeki olmayan müridin, mutlaka kendisini eğitecek bir şeyhe ihtiyacı vardır. Zeki mürid ise terakki yolunda kitaplarla yetinebilirse de daima nefis, kendisini görme hastalığıyla muallel olduğundan nefsinin gururundan kurtulamaz. Üçüncü olarak mücâhede bakımından bakılınca; takvâ açık ve genel olduğundan onu öğrenmek için şeyhe gerek yoktur. Ama istikâmetin sağlamasını çürüğünden ayırt etmek için şeyhe gerek vardır. Fakat zeki mürid, şeyh olmadan da sadece kitaplara başvurarak sahih istikâmeti öğrenebilir. Tarkiyeye gelince: kendisine açılan halleri değerlendirebilmek için mutlaka başvuracağı bir şeyh gerekir (Ateş Tarihsiz: 124).

Bir Müslümanın gerçek mürşit ve rehberi *Kur'ân-ı Kerîm* ve Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'dir. Bir Müslüman bu iki mukaddesi kendisine rehber alıp kılavuz edinirse, sırat-ı müstakimi bulmuş, kendisine doğru bir yol çizmiş olur. Bir insanın rehberi, ya iyi ve iyilerin temsilcisi olan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'dir ya da kötü ve kötülüklerin temsilcisi olan şeytan ve onun fahrî yardımcılarıdır. Çünkü kâinata iyi ve kötülerin temsilcisi vardır. Üçüncü bir yol yoktur. Eğer seçilecek yol Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yolu olacak ise bunu bize en iyi şekilde anlatacak olan da bir şeyhtir.

Birçok düşünür ve mutasavvıf gibi Muhammed İkbâl (ö. 1938) de Hakk'ı vuslata ermek için bir mürşidin gerekliliğine dikkat çeker ve bunu bir şiirinde şöyle dile getirir;

“Bir avuç topraktan kimya vücuda getir. Bir kâmil mürşidin eşiğini öp!

Mevlânâ gibi mumunu uyandır; Tebriz ateşi içinde Rûm'u yak” (İkbâl 2005: 37; İkbâl 2014: 34).

Mevlânâ ise, *Mesnevî*'de “ululuk sahibi Allah'ın temiz deryasının balıkları gibi olan peygamberlerin hâlleri, Kur'ân'a göredir. Onu okumanın sende bir tesiri olmazsa nebi ve velilere nazar kıl” (Mevlânâ 2010: 86) der. Böylelikle Mevlânâ'nın hadis olarak kabul ettiği ve *Mesnevî*'de yer verdiği *Allah ile beraber olmak isteyen tasavvuf ehliyle otursun* sözünün mânâsını açıklamış olur.

“Beşeriyetin, hakîkati bulma arzusunu tatminde istifâde etmeye çalıştığı iki önemli metot rûhi hayatın gizemine ve içerdiği sırlara ulaşmada öncülüğü

elde etmek için sürekli mücadele hâlinde olmuşlardır. Bunlar felsefi ve tasavvufî metotlardır” (Affi 1996: 17). Tasavvufî metodun nasıl bir yol izlediği hususunda bilgi edindikten sonra felsefi metodun bu konuda nasıl bir benzerlik içinde olduğuna dikkat çekmek gerekir.

Seyr u sülûk, sûfinin Hakk’a kavuşması için çıkması gereken ruhânî bir yolculuktur. Bu yolculuk veya seyrin yaşattığı bazı psikolojik durumlar, Yunanlı eski filozof Platon (M.Ö.427-M.Ö.347)’un mağara alegorisini çağrıştırmaktadır. Platon, mağara benzetmesiyle insanın dünyayla olan ilişkisini anlatmaya çalışır. Platon, felsefe tarihinde oldukça meşhur olan bu mağara benzetmesini, özet olarak şöyle bir dekor içinde aktarır; bazı insanlar karanlık bir mağarada, doğdukları gündün beri mağaranın kapısına arkaları dönük olarak oturmaya mahkûmdurlar. Başlarını da arkaya çeviremeyen bu insanlar, mağaranın kapısından içeri giren ışığın aydınlattığı karşı duvarda, kapının önünden geçen başka insanların ve taşıdıkları şeylerin gölgelerini izlemektedirler. Gördükleri tek şey bu gölgelerdir ve duydukları seslerin de yine bu gölgelerin sesi olduğuna inanırlar. İçlerinden biri bağlarından kurtulur ve dışarı çıkıp ışığın ve gölgelerin asıl kaynağını görür. Gördüğü ilk ışık gözünü yakar ve acı verir bu acıya dayanamayan insan hakîkati görür ve gölgelerin asıl kaynağının farkına varır. Hakîkati fark eden kişi tekrar içeri girip gördüklerini anlatmak ister ama içerdekileri, duvarda gördüklerinin zâhiri olduğuna ve gerçeğin mağaranın dışında cereyan etmekte olduğuna inandırması imkânsızdır. Platon’a göre, insanın yaşam içinde bulunduğu ortamı, bu mağara benzetmesi çok güzel anlatmaktadır (Platon 2013: 172-175).

Platon’un mağara alegorisi, fenomenlerin ötesinde asıl gerçekliğe sahip olan idealara ulaşma yolunu örnekler niteliktedir. Bunun için insanın bağlı olduğu zincirlerinden kurtulması gerektiğini ve asıl gerçeklik alanına doğru yönelmesi gerektiğini vurgular. Bu benzetmeyi Hakk’a kavuşmayı arzulayan sûfî hayatı için de kullanabiliriz. Sûfinin kırması gereken zincirleri, bedenî arzularıdır yani nefsin istekleridir. Nefsin isteklerinden feragat edip onu terbiye etmesi gerekir. Bu seyr u sülûkun başlangıç aşamasıdır. Zincirlerinden kurtulan sûfî Hakk’a vâsıl olunca gerçek ışığı ve hakîkati görmüş olur. Tıpkı zincirinden kurtulan mağara adamı gibi ışığı görünce her şeyin bir gölgeden ibâret olduğunu anlar. Işığı gördüğünde yaşadığı acı ise sûfinin nefis terbiyesi sırasında yaşadığı zorluklara benzetilebilir. Hakîkati gören kişi için bu durum vuslat anıdır fakat o yine de geriye dönüp zincirlerinden kurtulamayan, hak ile bâtulı ayırt edemeyen

insanlara gerçeği anlatmak ister. Bu ise seyrin son basamağı olan Allah'tan yolculuğu yani Hakk'tan halka dönen kâmil insanın durumunu hatırlatır.

Aynı şekilde Nurettin Topçu (ö. 1975)' nun İsyân Ahlâkı kitabında anlattığı hareket felsefesi de bu seyrin mertebelerine benzer niteliktedir. Onun isyan ahlâkında kişi hakîkate ulaşmak için kendine isyan ile işe başlar. Yani nefsinin arzularına karşı koyarak onun esaretinden kurtulmaya ve özgür olmaya çalışır. Çünkü Nurettin Topçu'ya göre asıl özgürlük nefsinin isteklerinden kurtulmuş bir insanın özgürlüğüdür. Kişi nefsinden isyan yoluyla kurtulur ise artık kendisinin hakîkate gitmesine engel olacak her türlü şeye isyan etmeye başlar. Bu durum Topçu'ya göre, “bir çeşit kendinin dışına çıkmak, bizzat kendisine karşı gelmek demektir” (Topçu 1995: 64). Bu ise, insanın kendisinden başka bir şey haline gelebilmek için kendisine isyan etmesi anlamına gelir. Bu isyan, insanın kendisine karşı gelmesinden başlayarak basamak basamak ilâhî varlığa itaate kadar yükselir. Bu isyan hareketi zâhırde bir anarşizm olarak görülse de bâtında bir uysallık olarak görülür. Onun bu hareket felsefesi bir tarîke giren sâlikin izleyeceği aşamalara benzer. Öncelikle sâlik nefesine isyan eder, bunu şeyhinin ona vereceği bir takım nefse ağır gelen görevler ile veya kendini nefsinin istediği şeylerden alıkoyarak yapabilir. Sâlik, bundan sonra kendisini Allah'a ulaşmasına engel olacak işlerden uzaklaşarak yaşar, zikir ve riyazetlerle ise mertebe atlamaya çalışır.

“Basiret sahibinin mükemmel bir ibret alma kabiliyeti ve küçücük bir işaretten çok derin anlamlar çıkarma gücü vardır. Sabretmek zor işlerdendir. Sabretmenin sırrı ise kitaba uygun yaşayan kimseye emanet edilmiştir. Allah'a yakınlaşmak, az yemek, az uyumak, O'na götüren yolları kolaylaştırması için Allah'a yalvarmak, latif şeyleri düşünerek kalbi latif hâle getirmek, varlıklardaki güçlü ve ulu olan Allah'ın kutsiyetine dair işaretleri anlamak ve daima Allah'ın ululuğunu hatırlamak, bütün bunlar zikrettiğimiz hâl ve makamlara götürür” (Sühreverdî 2012: 220).

Sühreverdî'nin söylediklerinden de anlaşılacağı üzere, Allah yolunda olan kişi her olayda Allah'ın bir hikmetini görür ve onun karşısında sabırlı ve sebatlı davranır. Bu insan, dünyadan ve dünyalıktan kendini uzak tutmaya çalışır ve ruhun doyumuyla yaşar. Onun bu hâlleri, kendisini Allah'a yakınlaştırır ve Allah'ın yardımıyla vuslata erdirir.

SONUÇ

Anlaşılacağı üzere tasavvuf hâl ilmidir. Bu hâli tecrübe etmeyen nasıl bir şey olduğunu tam mânâsıyla anlayamaz. Fakat mürşitlerin anlattığı ortak hâllerden esinlenerek bu hâle ilişkin bir takım düşünceler geliştirilip bir sistem kurulmaya çalışılabilir. Anladığımız kadarıyla seyr u sülûk, hakîkate, Hakk'a varmak isteyen insanın benliğinden yani nefsin dünyevî arzularından kurtulup manevi ilme doğru yol almasıdır. Bu yol boyunca sâlikin uyması gereken şartlara uygun yaşaması gerekir. Özellikle *ben iyi bir makama ulaştım* düşüncesinden tamamen sıyrılıp Hakk karşısında benlik atfında bulunmamalıdır. Bu seviyeye gelmiş bir kişi artık yalnızca kendini değil tüm insanları kurtarma düşüncesine erecektir. Kemâle eren sûfi, Hakk'ın varlığını kalbiyle tasdik etmiş ve Hakk'a Hakk yoluyla kavuşmuştur. Yani mârifet ilmine vâsıl olmuş, Hakk'ı hakîkatiyle öğrenmiştir. Kâmil insan, Allah'ın inayetiyle geriye dönüp bu yola girmek isteyenlere yol gösterip irşat etmek ister. Bu nedenle bir mürşidin gerekliliği hem tecrübesinden hem de Allah'a olan yakınlığından dolayı önem kazanır.

Tasavvufun her bir ekolünde nefis terbiyesi önemli bir husus olarak karşımıza çıkar. Çünkü nefis, ahlâki kötülüğü emreden ve insanı dünyaya, mâsivâyâ bağlı bırakan bir varlık olarak görülmüştür. İnsanı Hakk yolundan alıkoyan nefsi, terbiye etmek, ahlâki kötülüklerden arındırmak ve onun kontrolünü sağlamak gerekir. İnsanın iradesi burada önemli bir kurtarıcı olarak görev yapar. Nefsini kontrol altına alan bir irade, onun isteklerine boyun eğmez ve ahlâki özgürlüğünü elde ederek Hakk'a ulaşmayı umut eder. İnsanın Hakk'a yönelişi ve iradesini elinde tutması bir başlangıçtır, Allah'ın ona nasip edeceği ilahi aşk ise onun yoluna tutacağı ışık gibidir. Seyr u sülûkta insana yol gösterecek ve onu dosdoğru yolda sabit tutacak en önemli şeylerden biri de ilâhi aşktır. Mutasavvıflar aşksız ilmin içinin boş olduğunu ve manevi bir değerinin olmadığını düşünür. İnsan gönlündeki ilâhî aşk, Allah ve Resûlüne duyduğu aşktır. Kur'ân'a ve sünnete uygun yaşayıp Kur'ân ahlâkıyla ahlâklanmasıdır. Dolayısıyla nefsin terbiyesi ve eğitiminin yanı sıra insanın aşka da sahip olması önemlidir. Bu yolda aşksız yürünmez, ayağa batacak dikenler ancak aşk sayesinde kişiye acı vermez.

İlâhî aşkla evrene bakan insan dünyadan ve dünyalık şeylerden el etek çekerek sonsuza ve mutlak olana yönelip ona gönül bağlar. Onun bu tutumu ölüm korkusunu yenmesine ve özgürleşmesine yol açar. Çünkü dünyadan el etek çeken kişi ölümden korkmaz ve ölümü bir son değil sevgiliye kavuşmak için bir başlangıç olarak görür.

KAYNAKÇA

AFÎFÎ, Ebu'l-alâ (1996), *et-Tasavvuf: Sevretün Rûhiyye fi'l-İslâm (Tasavvuf: İslâm'da Manevi Hayat)*, (Çev. Ekrem Demirli ve Abdullah Kartal), İstanbul, İz Yayıncılık.

ALTINTAŞ, Hayrani (1986), *Tasavvuf Tarihi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

ARABÎ, Muhyiddin İbn (2017), *Risale-i Lübb-ül Lü'b ve Sırr-üs Sırrı*, (Çev. Necdet Ardıç), İstanbul: Ehil Yayınları.

ATEŞ, Süleyman (Tarihsiz), *İslâm Tasavvufu*, Ankara: Anka Yayınları.

CANDAN, Akın (1996), *Seyr-u Sülûk Üstüne Notlar*, İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.

CEBECİOĞLU, Ethem (2004), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara: Anka Yayınları.

DAĞISTANÎ, Ömer Ziyaeddin (1992), *Tasavvuf ve Tarikatlarla ilgili Fetvalar*, (Çev. İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek), İstanbul: Seha Neşriyat.

FAHRÎ, Macit (2008), *İslâm Felsefesi ve Tasavvufuna Kısa Bir Giriş*, (Çev. Şahin Filiz), İstanbul: İnsan Yayınları.

FİLİZ, Şahin (2014), *İslâm Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri*, İstanbul: Say Yayınları.

GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed (1989), *El-Munkızu Min-Ad-Dalâl (Delaletten Çıkış Yolu)*, (Çev. Hilmi Güngör), İstanbul: MEB Yayınları.

GAZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed (2017), *Mişkâtü'l-Envâr (Nur Metafizigi)*, (Çev. Asım Cüneyd Köksal), İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

HALVETÎ, Pir Muhammed Bahaeddin Erzincanî (1992), *Makâmâtü'l-Ârifin ve Maârifü's-sâlikin*, (Haz. Necdet Okumuş), İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

İKBÂL, Muhammed (2005), *Esrar ve Rumuz*, (Çev. Ali N. Tarlan), İstanbul: Sûfi Kitap.

İKBÂL, Muhammed (2014), *Benliğin Sırları*, (Çev. Beste Yılmazoğlu), İstanbul: Araf Yayınları.

- KILIÇ, Mahmut Erol (2014), *Tasavvufa Giriş*, İstanbul: Sûfi Kitap.
- KUR'ÂN-I KERÎM, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- KUŞEYRÎ (1978), *Risale-i Kuşeyrî (Tasavvufun İlkeleri) I*, (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- MEVLÂNÂ, Celâleddin-i Rûmî (2010), *Mesnevi-i Şerif* (C: I, V), (Çev. Süleyman M. Nahifi), İstanbul: Timaş Yayınları.
- MISRÎ, Niyaz-i Muhammed (1971), *Mavâidu'l İrfan (İrfan Sofraları)*, (Çev. Süleyman Ateş), Ankara: Emel Matbaası.
- MUTÇALI, Serdar (2012), *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- ÖNGÖREN, Reşat (2011), *Diyanet İslâm Ansiklopedisi "Tasavvuf"* (C: 40), İstanbul: TDV Yayınları.
- PLATON (2013), *Devlet*, (Çev. Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman) İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- RÛMÎ, Eşrefoğlu Abdullah (1977), *Müzekkin-Nüfus*, İstanbul: Salâh Biliçi Kitabevi Yayınları: 38.
- SARI, Mevlüt (1982), *El-Mevârid (Arapça-Türkçe Lügat)*, İstanbul: İpek Yayınları.
- SCHİMMELE, Annemarie (2001), *İslâm'ın Mistik Boyutları*, (Çev. Ergun Kocabıyık), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- SERHENDÎ, İmam-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî (2008), *Mektûbât Tercesmesi*, (Çev. Hüseyin Hilmi Işık), İstanbul: Hakikat Kitabevi.
- SUNAR, Cavit (2003), *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- SÜHREVERDÎ, Şihâbüddîn (2012), *İşrak Felsefesi (Hikmetü'l-İşrâk)*, (Çev. Tahir Uluç), İstanbul: İz Yayıncılık.
- TOPÇU, Nurettin (1995), *İşyan Ahlâkı*, (Çev. Mustafa Kök ve Musa Doğan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (2010), *Diyanet İslâm Ansiklopedisi "Sülûk"* (C: 38), İstanbul: TDV Yayınları.

YAKIT, İsmail (2013), *Türk İslâm Düşüncesi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

YESEVÎ, Hoca Ahmed (2003), *Divan-ı Hikmet*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Pir Murat SİVRİ

SEFERBERLİĞİN İLANINDAN SARIKAMIŞ HAREKÂT'I'NA KADARKİ GELİŞMELERDE HAFIZ HAKKI BEY

Ferdi AKBAŞ

GÖRDES İLÇESİNİN EĞİTİM COĞRAFYASI

Burak Muhammet GÖKLER

BELEN ABDURRAHMAN PAŞA TÜRBESİ VE MEZARLIĞI

Nagehan GÜLER

ÂŞTİYÂNÎ'YE GÖRE HÜLÂGÛ HÂN'IN SİYASETİNE KISA BİR BAKIŞ

İlker ÖNAL /Kadir BENDAŞ

SİNOPTİK ÇAĞDA GÖZETİMİN MORFOLOJİSİ:TAKİP EDİLMEK VE İNTERNET REKLAMCILIĞI

Yavuz KILIÇ / Gülsen HIRA

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ATATÜRK KİTAPLIĞI OSMAN ERGİN YAZMALARİ OE_YZ_0119 NUMARAYA KAYITLI MECMÛ'ADAN HAREKETLE YÛNUS DÎVÂNINA İLAVE TEKLİFLER

Gözde KARAKAYA

PLATON'UN DEMOKRASİ ANLAYIŞINA UYGUN İNSAN FİGÜRÜ

Uğur KARCIOĞLU

TÜRK KÜLTÜRÜNDE ATIN ÖNEMİ VE ATA SPORLARIMIZDAN ATLI CİRİT OYUNU

Büşra COŞANAY

TASAVVUF DÜŞÜNÇESİNDE SEYR U SÛLÛK ÜZERİNE BİR İNCELEME

Neslihan Aybike CEYLAN

KAMU HUKUKU (GENEL KAMU HUKUKU) SOSYAL VE EKONOMİK HAKLAR VE HAKLARIN BÜTÜNLÜĞÜ İLKESİ

Necmiye ÖZBEK ARSLAN

GELİBOLULU ÂLÎ'NİN MİHR Ü MÂH MESNEVİSİNİ JUNG'İN ARKETİPSEL SEMBOLİZM KURAMI AÇISINDAN OKUMA DENEMESİ

Hasan DEMİRCİ

24 TEMMUZ 1923 TARİHLİ LOZAN (LAUSANNE) BARIŞ ANDLAŞMASI'NIN TÜRK VE DÜNYA TARİHİ AÇISINDAN YERİ VE ÖNEMİ

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

TELİF HAKLARI ÜZERİNE HUKUKİ BİR İNCELEME: HALK KÜLTÜRÜ ÜRÜNLERİNDE TELİF HAKKI / KİTAP TANITIMI

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

ISSN 2587-2001

9 772587 200005